

Το θέμα και η αύξηση του ρήματος

1) Σε κάθε κλιτή λέξη το τμήμα που είναι στην αρχή της και δεν αλλάζει μορφή λέγεται θέμα και το τελευταίο τμήμα της που αλλάζει μορφή λέγεται κατάληξη. Π.χ. στη λέξη «μαθητής» το θέμα είναι «μαθητ-» και η κατάληξη «-ής».

2) Στα ρήματα έχουμε δύο θέματα: το ενεστωτικό και το αοριστικό (ενεργητικού και παθητικού αορίστου). Π.χ. για το ρήμα «διδάσκω» έχουμε το ενεστωτικό θέμα «διδάσκ-» και το αοριστικό «δίδαξ-» (ενεργητικού αορίστου) και «διδάχθ-» (παθητικού αορίστου).

3) Με το θέμα του ρήματος δηλώνεται το ποιόν ενέργειας του ρήματος (και όχι η χρονική βαθμίδα). Ειδικότερα, το ενεστωτικό θέμα δηλώνει το μη συνοπτικό (επανάληψη ή εξακολούθηση) ποιόν ενέργειας, ενώ με το αοριστικό θέμα δηλώνεται το συνοπτικό και το συντελεσμένο ποιόν ενέργειας.

4) Από το ενεστωτικό θέμα σχηματίζονται οι χρόνοι με μη συνοπτικό ποιόν ενέργειας (μη συνοπτικοί χρόνοι), δηλαδή ο ενεστώτας (διδάσκ-ω), ο παρατατικός (διδάσκ-α) και ο εξακολουθητικός μέλλοντας (θα διδάσκ-ω).

5) Από το αοριστικό θέμα σχηματίζονται οι χρόνοι με συνοπτικό ποιόν ενέργειας (συνοπτικοί χρόνοι), δηλαδή ο αόριστος (δίδαξ-α) και ο συνοπτικός μέλλοντας (θα διδάξ-ω) και οι χρόνοι με συντελεσμένο ποιόν ενέργειας (συντελεσμένοι χρόνοι), δηλαδή ο παρακείμενος (έχω διδάξ-ει), ο υπερσυντέλικος (είχα διδάξ-ει) και ο συντελεσμένος μέλλοντας (θα έχω διδάξ-ει).

6) Τα ρήματα της πρώτης συζυγίας (όσα ρήματα στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα δεν τονίζονται στη λήγουσα, π.χ. δένω, λύνω, κ.λπ.) που αρχίζουν από σύμφωνο και είναι δισύλλαβα, στον παρατατικό και στον αόριστο παίρνουν ένα ε μπροστά από το θέμα, το οποίο ονομάζεται αύξηση.

Π.χ. ενεστώτας: δένω, παρατατικός: έδενα και αόριστος: έδεσα.

Σημείωση: αντί για το φωνήεν ε παίρνουν αύξηση η- τα ρήματα: έρχομαι (ήρθα), πίνω (ήπια), είμαι (ήμουν), ξέρω (ήξερα), θέλω (ήθελα) και αύξηση ει- τα ρήματα: βλέπω (είδα), έχω (είχα), λέω (είπα).

7) Δεν παίρνουν αύξηση στον παρατατικό και τον αόριστο:

α) τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας (όσα ρήματα στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα τονίζονται στη λήγουσα, π.χ. τραγουδώ, ζητώ κ.λπ.), π.χ. ενεστώτας: τραγουδώ, παρατατικός: τραγουδούσα, αόριστος: τραγούδησα,

β) όσα ρήματα αρχίζουν από φωνήεν ή δίψηφο φωνήεν, τα οποία κρατούν το φωνήεν ή το δίψηφο σε όλους τους χρόνους, π.χ. ενεστώτας: αρχίζω, παρατατικός: άρχιζα, αόριστος: άρχισα. Εξαιρέση αποτελούν τα ρήματα: έχω-είχα, έρχομαι-ήρθα, είμαι-ήμουν.

8) Μερικά σύνθετα ρήματα (ή σωστότερα παράγωγα ρήματα με προθετικό πρόθημα) παίρνουν αύξηση ανάμεσα στα δύο συνθετικά, στην αρχή του β' συνθετικού, και η αύξηση αυτή λέγεται εσωτερική αύξηση. Τα ρήματα αυτά είναι:

α) κυρίως όσα έχουν ως α' συνθετικό κάποια προθετικά προθέματα (κυρίως από αρχαίες προθέσεις), όπως: αμφι-, ανα-, αντι-, από-, δια-, εισ-, εν/μ/γ/λ-, επι-, κατά-, μετα-, προσ-, συν-, υπερ-, υπο-, κ.λπ. (συμβάλλω→συνέβαλα, εκφράζω→εξέφρασα). Όσα από τα ρήματα αυτά έχουν ως πρώτο συνθετικό πρόθυμα που τελειώνει σε φωνήεν στην αύξηση (εσωτερική συλλαβική αύξηση) χάνεται το τελικό φωνήεν του προθήματος (επιβάλλω → επέβαλα, απορρίπτω → απέρριπτα και απέρριψα). Εξαιρέση αποτελούν τα σύνθετα με α' συνθετικό τα προθήματα περι- και προ- (περιπλέκω→περιέπλεκα και περιέπλεξα, προτάσσω → προέτασσα και προέταξα). Ωστόσο, πολλά κοινά ρήματα με προθετικά προθήματα δεν παίρνουν ποτέ αύξηση (καταλαβαίνω→καταλάβαινα και κατάλαβα), σε άλλα πάλι είναι προαιρετική (προσβάλλω→ προσέβαλα ή πρόσβαλα).

β) Κάποια που έχουν ως α' συνθετικό τα προθήματα ξανα- και παρα- η αύξηση είναι συνήθως προαιρετική (ξαναγράφω→ξαναέγραψα και ξανάγραψα).

γ) Η εσωτερική φωνηεντική αύξηση είναι υποχρεωτική στον παρατατικό και αόριστο του ρήματος υπάρχω (υπήρχα και υπήρξα).

9) ΠΡΟΣΟΧΗ: Η αύξηση μένει μόνο όταν τονίζεται και μόνο στην οριστική των δύο αυτών χρόνων (παρατατικός και αόριστος), ενώ χάνεται όταν δεν τονίζεται (π.χ. παρατατικός: έλυνα, έλυνες, έλυνε, λύναμε, λύνατε, έλυναν) και στις υπόλοιπες εγκλίσεις, δηλαδή στην υποτακτική και προστακτική (π.χ. οριστική αορίστου: έλυσα, υποτακτική αορίστου: να λύσω, προστακτική αορίστου: λύσε),

Ασκήσεις

Θα κάνουμε τις ασκήσεις στις σελίδες 35-36 του σχολικού βιβλίου.

